
Állatterápia börtönkörnyezetben*

Juhász Zsuzsanna**

Az állat-asszisztált terápiát eredetileg nem a büntetés-végrehajtási intézetekben használták: a társadalom számos különböző alcsoportjában nyert alkalmazást, a leggyakrabban a mentális rendellenességgel küzdők, az időskorúak és a gyermekek körében. A jelen tanulmány célja nemzetközi kitekintés keretében a börtönalapú állatprogramokra vonatkozó információk összegyűjtése és a jelenleg alkalmazott különböző típusú programok jellemző vonásainak és hatékonyságuknak a leírása.

Kulcsszavak: ember-állat interakció, börtön, börtönalapú állatprogram, állat-asszisztált terápia

Animal-therapy in a prison setting

Animal-assisted therapy was not originally used in prisons: it was something that was used on a variety of different subgroups from the community, the most common groups are people with mental-disorders, the elderly, and children. The present study aims to gain information about prison-based animal programs across international outlook and to describe the characteristics and the effectiveness of the different types of programs that are currently being used.

Keywords: human-animal interaction, prison, prison-based animal programs, animal-assisted therapy

DOI: 10.32980/MJSz.2021.1.951

1. Bevezetés

Az ember és az állat közötti kapcsolatok tanulmányozásával foglalkozó kutatások viszonylag újkeletűek, az azonban mégis leszögezhető, hogy az ember-állat interakció hatásait feltáró innovatív vizsgálódások ezt a köteléket alapvetően egy mindkét fél számára kölcsönösen előnyös kapcsolatként határozzák meg.¹ A kutatások alapján olyan kötelékről van ugyanis szó, amely javíthatja az ember fizikai és mentális egészségét, egyúttal az állat oldalán többek között csökkentheti a szorongást és a félelmet. Az imént hivatkozott vizsgálódások alapvetően a börtönkörnyezeten kívüli közegre és népeiségre irányulnak (így például az Alzheimer

* A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

** Habilitált egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete.

¹ E témáról bővebben: Sandra McCune et al.: Evolution of research into the mutual benefits of human-animal interaction, *Animal Frontiers*, 4 (2014) 3., 49-58. o.

betegekre, a gyermekekre, a szívbetegségben szenvedőkre, az autizmussal élőkre)², ugyanakkor az interakció előnyös vonásainak köszönhetően a kapcsolatban rejlő terápiás kihatás felveti a büntetés-végrehajtási közegben történő alkalmazás kérdését is. A fentiek tükrében a jelen tanulmány a rendelkezésre álló szakirodalom feldolgozása alapján egy nemzetközi kitekintés keretében elsődleges arra keresi a választ, hogy az ember-állat interakció terápiás megközelítésben jelen van-e, illetve milyen formában van jelen a börtönkörnyezetben, és a kölcsönös előnyök érvényesülnek-e a büntetés-végrehajtási közegben. A jelen tanulmány így nem vizsgálja például a kutyák őrakutyaként avagy szolgálati kutyaként történő alkalmazásának kérdéseit, mivel az állatok ebbéli szerepkörükben a végrehajtás és nem a rehabilitáció eszközei. Ugyancsak nem tér ki azon kártékony állatok (rovarok, bogarak, rágcsálók) és az ember kapcsolatának vizsgálatára, amelyek jelenléte a börtönkörnyezetben is elfogadhatatlan.³

2. A börtönalapú állatprogramok általános jellemzői

Az online fellelhető angol nyelvű szakirodalom áttanulmányozása után egyfelől leszögezhető, hogy a leggazdagabb forrásanyag Amerikához köthető, illetve az Egyesült Államokon kívül Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandon, Japánban, Argentínában, Dél-Afrikában, Angliában, Skóciában, Svájcban, Olaszországban, Szerbiában⁴ is vannak törekvések az állatprogramok büntetés-végrehajtásban történő bevezetésére. Általánosságban az is elmondható, hogy nincsenek pontos adatok az állatprogramok számát illetően, már csak azért sem, mert sok esetben ezek a projektek nem kapnak nyilvánosságot.⁵ Különösen Amerikára jellemző a fluktuáció, azaz egyes programok bevezetése és több intézetre való kiterjesztése, míg mások megszűnése, illetve ugyancsak megfigyelhető, hogy amíg egyes amerikai tagállamok valamennyi tagállami büntetés-végrehajtási intézetben bevezetik az adott a programot, addig mások csak néhány intézményben alkalmazzák azt.⁶

² Dana M. Britton – Andrea L. Button: „This isn't about us:” Benefits of dog training programs in a woman's prison, in: *Criminal Justice Research and Practice: Diverse Voices from the Field* (Susan Miller ed.), Boston, Northeastern University Press, 2007, 3. o.

³ Utóbbi témáról lásd: Dominique Moran: Budgie smuggling or doing bird? Human-animal interactions in carceral space: prison(er) animals as abject and subject, *Social and Cultural Geography*, 16 (2015) 6., 646-648. o.

⁴ A hivatkozott országpéldák csak az online fellelt angol nyelvű szakirodalmi bázison alapulnak, így elképzelhető, hogy más országok börtönügyi gyakorlata is alkalmazza a jelen tanulmány tárgyát képező állatprogramokat. A magyar gyakorlatról lásd például Guzi Zsuzsanna: Állat-asszisztált terápiák a büntetés-végrehajtási intézetekben, *DIEIP* 2013/2. 38. o.; Moharosné Fuzskó Anikó: A gyógyító-terápiás csoport létjogosultsága a büntetés-végrehajtásban, *Börtönügyi Szemle* 2017/3. 125-126. o.

⁵ Mielissa Beseres: *Unintended Rehabilitation: A Comparative Analysis of Prison Animal Programs*, Retrieved from Sophia, the St. Catherine University, 2017, 3. o. https://sophia.stkate.edu/msw_papers/713

⁶ Padma Shani Jones: *Prison-Based Animal Programs and Inmate Mental Health*, California State University, Northridge, 2018, 19. o. <http://scholarworks.csun.edu/bitstream/handle/10211.3/203948/Jones-Padma-thesis-2018.pdf?sequence=1>

Ezeket a programokat összefoglaló néven börtönalapuló állatprogramnak nevezik, amelyek igen gyakorta szakképzési, illetve szociális készségeket fejlesztő tréningek részeként kerülnek alkalmazásra. A programok tapasztalatai azt mutatják, hogy sokat segíthetnek a fogvatartottak egyéni, szociális és emocionális készségeinek alakításában, így egyrésztől egyfajta terápiás programként is felfoghatók, másfelől hozzájárulhatnak a fogvatartottak rehabilitációjához is. Furst szerint⁷ a programok növekvő alkalmazásának legfőbb oka éppen ebben rejlik, nevezetesen, hogy visszailleszkedést segítő kezelési és/vagy szakképzési programot biztosítanak a fogvatartottak számára.

Ezen börtönalapú programok alapját az ún. állat-asszisztált terápia⁸ képezi, amely a bevezetőben már hivatkozott ember-állat interakció előnyeit, terápiás vonásait igyekszik hasznosítani. Az állat-asszisztált terápia nevének megfelelően az állatok terápiás eszközként történő felhasználását, bevonását jelenti különféle betegségeben szenvedő betegek gyógyulásának és rehabilitációjának megkönnyítésére. Az állatokat tehát célirányos kezeléseken alkalmazzák, ahol a cél lehet például a páciens fizikai, érzelmi, szociális és kognitív funkcióinak javítása. Ezt a terápiás módszert elsősorban kutyák, lovak, macskák, madarak kezelési tervbe vonásával a hagyományos terápiák előnyös vonásainak fokozására, illetve kiegészítésére használják. A börtönkörnyezetben fellelhető állat-asszisztált programok ugyanakkor számos aspektusból eltérnek a hagyományos közegbeli⁹ alkalmazástól. Így egyfelől az állatok elsősorban nem a fogvatartottak terápiás segítése miatt vannak jelen, másrésztől ezeknek a programoknak nem alkotóeleme a klinikai vagy pszichológiai tanácsadás. A részvétel ráadásul jellemzően nem biztosított valamennyi fogvatartott számára, hanem a jelentkezőknek különféle szűrési eljárásokon kell megfelelniük, amely irányulhat például az elkövetett bűncselekmény természetének, illetve a fogvatartott intézeti magatartásának a feltárására. A lényeg tehát, hogy az állat-asszisztált terápiás technikákat a végrehajtási intézetekben eltérő módon használják és a fogvatartottak nem pusztán interakcióba kerülnek az állatokkal, hanem gyakorta együtt dolgoznak velük, idomítják, kiképzik, gondozzák őket. Erre tekintettel a börtönkörnyezetben az állat-asszisztált terápia kifejezés helyett gyakorta a már fentebb hivatkozott börtönalapú állatterápia kifejezés használatos.¹⁰

⁷ Gennifer Furst: Prison-based animal programs. A national survey, *The Prison Journal*, 86 (2006) 4., 412. o.

⁸ Amerikában a fogalom meghatározása a Leo Bustad által alapított Delta Társasághoz kapcsolódik, amely vezető szerepet töltött be az ember-állat kapcsolatok kutatásában. Az eredetileg „csak” állatterápiaként emlegetett tevékenységet a Társaság által definiált állat-asszisztált tevékenység, illetve állat-asszisztált terápia kifejezések és fogalmak váltották fel. Christiane Deaton: Humanizing prisons with animals: A closer look at „cell dogs” and horse programs in correctional institutions, *Journal of Correctional Education*, 56 (2005) 1., 48. o.

Európai viszonylatban az állat-asszisztált terápia definícióját 2011-ben az Állat-asszisztált Terápia Európai Társasága (ESSEAT) határozta meg, amely nem tartotta szükségesnek az állat-asszisztált tevékenység megnevezés megtartását, helyette egységesen használja az állat-asszisztált terápia elnevezést. <https://www.en.esaat.org/definition-tiergestuetzter-therapie/>.

⁹ További, ugyancsak speciális felhasználási területekről olvashatunk Ben P. Granger – Lori Kogan: Animal-Assisted Therapy in Specialized Settings, in: *Handbook on animal-assisted therapy: theoretical foundations and guidelines for practice* (Aubrey H. Fine ed.), Academic Press, San Diego, 2000, 213-236. o.

¹⁰ Furst: i.m. 407-408. o.

A szakirodalom ismeretében az is elmondható, hogy a programok legkedveltebb állatai a kutyák, ami egyebek mellett azzal is magyarázható, hogy a legtöbb közösségben könnyen hozzáférhetőek, nem igénylik a nagyobb állatok fizikai terét és jól képesek alkalmazkodni a börtönkörnyezethez, azaz a programban való részvételt tulajdonképpen úgy élik meg mintha egy családi közegbe kerülnének háziállatként.¹¹ Az állat által nyújtott szeretet különösen jótékony lehet a gyermeküktől különélő női fogvatartottak körében,¹² illetve hivatkozhatunk arra is, hogy a kiképzett kutyák széles körben keresettek vagy szolgálati, vagy családi állatként. Így nem annyira meglepő, hogy a kutyaprogramok számtalan variánsa alakult ki. Gyakoriak például az olyan kutyakiképző programok, amelyekben a fogvatartottak nevelik, oktatják a menhelyekről érkező állatokat és készítik fel őket az adoptálásra, vagy segítő kutyákká képzik őket különböző fogyatékossgal élő, valamint mentális egészségi problémában szenvedő személyek számára. Mindemellett léteznek látogatóprogramok, amelyek keretében azért viszik az állatokat a végrehajtási intézetekbe, hogy a fogvatartottakkal ismerkedjenek, barátkozzanak, valamint terápiás beavatkozásoknál is megjelenjenek a börtönkörnyezetben, megkönnyítve a terápiás vagy oktatási eredmény elérését.¹³ Általánosságban emellett elmondható, hogy a kutyákkal kapcsolatos börtönalapú programok sok esetben különböznek egymástól többek között a résztvevők száma, a részvétel időtartama, az állatokkal együtt eltöltött idő alapján, illetve eltérés lehet a részvétel kritériumai tekintetében is.

Amerikai viszonylatban a kutyák mellett népszerűek még a lovak részvételével zajló programok is, de alkalmazásuk természetesen azokra az intézményekre korlátozódik, amelyek adottságai lehetővé teszik az állat tartását.¹⁴ Egy 2013-ra vonatkozó adat alapján például az Egyesült Államok 13 tagállamában működtek lovakkal foglalkozó börtönprogramok.¹⁵

3. Történeti előzmények és kezdeti programok Amerikában

Amerikában az állatok börtönkörnyezetben való alkalmazása viszonylag hosszú múltra tekint vissza: a kezdeteknél, azaz az 1800-as években azonban szigorúan a fogvatartottak munkavégzésénél kerültek felhasználásra. Az amerikai polgárháborút követő zavaros időszakban a fehér társadalom különösen a déli államokban vélte úgy, hogy tenni kell valamint a felszabadított rabszolgákkal. A 'megoldást' a büntető igazságszolgáltatási rendszer kínálta: a kis tárgyi súlyú cselekményeket, leginkább

¹¹ Moran: i.m. 644. o.

¹² Kimberly Collica-Cox – Jennifer Furst: Implementing Successful Jail-Based Programming for Women: A Case Study of Planning Parenting, Prison & Pups – Waiting to 'Let the Dogs, *Journal of Prison Education and Reentry*, 5 (2018) 2., 105. o.

¹³ Hanne M. Duindam: Are we barking up the right tree? A meta-analysis on the effectiveness of prison-based dog programs, *Criminal Justice and Behavior*, 47 (2020) 6., 750-751. o.

¹⁴ Beatriz Villafaina-Dominguez et al.: Effects of dog-based animal-assisted interventions in prison population: A systematic review, *Animals* 10 (2020) 11., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33207818/>

¹⁵ Keren Bachi: Equine-Facilitated Prison-Based Programs Within the Context of Prison-Based Animal Programs: State of the Science Review, *Journal of Offender Rehabilitation*, 52 (2013) 1., 46. o.

lopást elkövető egykori rabszolgákkal megteltek a büntetés-végrehajtási intézetek, amelyek ezeket a fogvatartottakat az egykori ültetvényeken való munkavégzésre kötelezték, immár azonban nem rabszolgaként, hanem büntetésüket töltő rabokként. A farmokon történő munkavégzés során az elítéltek lovakat használtak egyfelől a szántáshoz, másfelől pedig a szarvasmarhák és a disznók összetételéhez. A fogvatartottak állatokkal való kapcsolata tehát ekkor még pusztán a munkavégzéshez kötődött és terápiás kapcsolatnak egyáltalán nem lehetett nevezni.¹⁶

A személyi szabadságuktól megfosztott személyek vonatkozásában kutyák terápiás célból történő alkalmazásának az első dokumentált megjelenése egy 1919-es levélváltáshoz köthető, amely az akkori belügyminiszter *Franklin K. Lane* és a washingtoni elmebetegek számára fenntartott közkórház igazgató főorvosa *William Alanson White* között zajlott. A levelezés alapján a belügyminiszter vetette fel annak a lehetőségét, hogy az intézményben elhelyezzenek néhány kutyát, akikkel a betegek játszhatnának, barátkozhatnának. A válaszlevél arra utal, hogy szervezett módon ilyen irányú próbálkozás még nem történt, ugyanakkor az igazgató nem látta okát, hogy miért ne lehetne kipróbálni a négylábúak társaságát az intézmény falai között.¹⁷

A II. világháború alatt az Egyesült Államok által fenntartott német hadifogolytáborokban az állatok ugyancsak fontos, egyebek mellett terápiás szerepet is betöltöttek. Az írásos anyagok, illetve a fényképek tanúsága szerint a New Hampshire-i táborban fakitermeléshez használt lovak például nemcsak a hadifoglyok munkavégzését könnyítették meg, hanem az állatoknak köszönhetően egyfajta pozitív interakció bontakozott ki a foglyok és a helybéli lakosok között. A táborban raboskodó németek a táboron kívül történő munkavégzés során emellett a talált vadon élő állatokat is befogadták, így került hozzájuk például egy nyúlcsalád, varjak, sőt egy medvebocs is, akit megszelídítettek.¹⁸

Az állatok terápiás célból történő alkalmazása a börtönkörnyezetben elsődleges szemponttá csak a XX. század vége felé vált. Az első állatterápiás börtönprogram egy véletlennek köszönhetően az Oakwood-i elmeógyógyintézethez köthető, amely egyúttal a legszigorúbb ohioi állami büntetés-végrehajtási intézmény volt mentális beteg fogvatartottak számára. A program kezdeményezője az elmeógyógyintézet egyik szociális munkása *David Lee* volt, aki azonnali javulásra lett figyelmes azon néhány fogvatartott vonatkozásában, akik egy, a börtönudvaron talált sérült verebet vettek gondozásukba. Az érintett rabok az intézmény kommunikációtól elzárkózó, súlyos depresszióval küzdő fogvatartottai közül kerültek ki, az állatnak köszönhetően azonban először kezdtek el csoportként cselekedni, kevésbé voltak zárkózottak és együttműködtek a személyi állománnyal is. Amikor a személyzet felismerte az állat terápiás hatását, egy vizsgálatot javasoltak az előnyök kiértékelésére és irányelvek

¹⁶ Alicia M. Loe: *Prison-based animal programs: a descriptive analysis*, Theses, Paper 6., Greeley, University of Northern Colorado, 2015, 11. o.

¹⁷ Earl O. Strimple: A history of prison inmate – animal interaction programs, *American Behavioral Scientist*, 47 (2003) 1., 71. o.

¹⁸ Allen V. Koop: *Stark decency: German prisoners of war in a New England village*, London, University Press of New England, 1988, 79. o.

lefejtésére az állatok védelme érdekében. Az intézmény ennek nyomán 1975-ben egyéves kísérleti programba kezdett, amelybe két részleg fogvatartottait vonták be: az egyik részleg tarthatott állatokat, míg a másik nem. Az eredmények azt mutatták, hogy az állatokat tartó részleg fele annyi gyógyszert fogyasztott, csökkent közöttük az erőszak, és öngyilkossági kísérlet sem történt. Ezzel összehasonlítva a másik fogvatartotti közösség körében az egy év leforgása alatt nyolc öngyilkossági kísérletet dokumentáltak, ahogy több volt az erőszakos cselekmény is.

Az elkönyvelt pozitív eredmények nyomán az intézmény azóta több állatnak is otthont adott, így tartottak kutyákat, macskákat, kecskéket, őzeket, sőt kígyókat is.¹⁹ Lee a program előnyös vonásait összegezve emelte ki az állatoknak köszönhető kellemes légkört, a társaságot, a betegek javuló önértékelését, a hasznos időtöltést.²⁰

Az első modern programok egyikeként hivatkoznak az amerikaiak *Pauline Quinn* domonkos-rendi apáca és *Leo Bustard*²¹ a Washingtoni Állami Egyetem Állatorvosi Kara dékánjának kutyakiképző programjára, amely 1981-ben női fogvatartottak körében került bevezetésre Washington államban. A helyi menhelyről elhozott állatokat az elítéltek gondozták és egyúttal képezték is. A programot kiértékelő szakirodalmi források a kezdeményezés többszörös előnyös vonásait emelik ki.²² Így hivatkoznak arra, hogy az érintett női fogvatartottak piacképes szaktudásra tettek szert, növekvő önbecsülésről számoltak be, nőtt együttműködő képességük, felelősségérzetük, emellett a program a fogvatartottakon kívül segítséget jelentett az otthontalan, egyébként elaltatásra váró állatoknak. A fogvatartottak munkájának köszönhetően nagyon sok állat vált ugyanis örökbefogadhatóvá, másokat pedig további képzésekre küldtek annak érdekében, hogy többek között csökkent mozgásképességű személyek segítő állatai legyenek. Ilyenformán a program tényleges támaszt, segítséget jelentett azoknak a speciális szükségletű személyeknek is, akik részére az állatokat kiképezték. Az állatprogramok történetiségét bemutató munkájában *Strimple* sikertörténetként hivatkozza az egyik emberölésért büntetését töltő elítélt tevékenységét, aki a programnak köszönhetően sikeres kutyakiképző lett. Egyebek mellett neki volt köszönhető annak a 14 éves, súlyos epilepsziával küzdő kislánynak az állapotjavulása, aki betegségéből fakadóan szülei folyamatos felügyeletére szorult. A forrás alapján a női fogvatartott munkája

¹⁹ Amíg a hosszan tartó kezelést igénylő betegek zárkáikban tarthattak kistestű állatokat (madarakat, hörcsögöket, halakat), addig a rövid kezelésre szorulóknak farmállatokat látogathattak vagy dolgozhattak velük. Bővebben: Laura Wheaton: *Prison-based animal programs: A critical review of the literature and future recommendations*, Doctoral disertation, Pacific University, 2013, 10. o.; <http://commons.pacificu.edu/spp/1084>

²⁰ Deaton: i.m. 50. o.

²¹ Ő alapította az első olyan egyetemi alapú közösségi szolgálati programot, amelynek középpontjában az ember-állat kötelék áll. Ilyenformán nem pusztán állatok gyógyításával foglalkozott, hanem az emberek gyógyítására is hangsúlyt helyezett az állatokkal való kapcsolatuk, a közöttük lévő kötelék alapján. A róla elnevezett díjat így nem meglepően azok az állatorvosok kaphatják meg, akiknek munkája elősegíti az ember-állat köteléket. Bővebben: <http://speakingforspot.com/blog/2011/07/09/who-was-dr-leo-bustard/>

²² Például: Britton – Button: i.m.; Strimple: i. m. 72. o.; Todd Harkrader – Tod W. Burke – Stephen S. Owen: Pound puppies: The rehabilitative uses of dogs in correctional facilities, *Corrections Today*, 66 (2004) 2., 74-79. o.

és a kiképzett kutya jelenléte nyomán csökkent a rohamok száma, mivel az állat sikeresen megtanulta felismerni és előre jelezni azokat.²³

A program létjogosultságát és gyakorlati alkalmazhatóságát jelzi, hogy *Pauline* nővér kezdeményezése és közreműködése révén az Államokban több mint 17 büntetés-végrehajtási intézetben került sikeresen bevezetésre a kutyakiképző program. Maine államban már a bevezetést követő évben például a személyi állomány egyfelől a börtönben egyébként uralkodó feszültség szignifikáns csökkenéséről, másrészt pedig a fogvatartotti munkának köszönhetően kimagaslóan kiképzett állatokról számolt be.²⁴

Az 1970-es évek végén egy új típusú program bontakozott ki, amely az ember-állat interakció terápiás elemeit ötvözte a hasznossági célkitűzéssel, azaz a fogvatartottak állatokkal való munkavégzésével. Itt lovakkal kapcsolatos börtönprogramokról van szó, amelyek noha kevésbé széles körben kerültek alkalmazásra, mégis meghatározóvá váltak. Az első ilyen program *Ron Zaidlicz* állatorvos nevével fonódott össze, aki egy megkeresésnek eleget téve segédkezett a Colorado Államban található Canon City-i büntetés-végrehajtási intézetnek 3 vad musztáng kiképzése kapcsán. Az elindított program, annak ellenére, hogy eredetileg nem irányult szakképesítés megszerzésére, mégis hozzájárult ahhoz, hogy a résztvevő fogvatartottak a lógazdálkodás minden aspektusát elsajátíthatták. Ilyenformán ez a kezdeményezés egyaránt szolgálta a fogvatartottak és a vadlovak rehabilitációját.²⁵

Ugyancsak fontos említést tenni a Virginia államhoz köthető Lorton projektről. Ez volt ugyanis az első, amely állattechnikusi kurzust is ajánlott a fogvatartottaknak. Az 1982-ben induló programban a fogvatartottak sérült macskákról, madarakról gondoskodtak és e tevékenység során merült fel bennük, hogy foglalkozhatnának-e az állatokkal hivatásszerűen. Ezen felvetés nyomán szerveződött a képzés, amelynek sikeres elvégzése lehetővé tette, hogy a résztvevők technikus bizonyítvánnyal hagyhatták el a végrehajtási intézetet.²⁶

4. A jelenlegi programok sokszínűsége

Az Amerikára vonatkozó igen gazdag szakirodalmi bázis nemcsak a történeti előzmények bemutatását teszi lehetővé, hanem átfogó képet kaphatunk a jelenleg is zajló állatprogramokról. A feldolgozott tanulmányok, monográfiák, disszertációk alapján egyértelműen kirajzolódik a programok változatossága, sokszínűsége. Ez megnyilvánul egyebek mellett az alkalmazott programtípusban, a programba bevont

²³ Strimple: i. m. 72. o.

²⁴ Rhiana Kohl – Alexandria Wenner: *Prison animal programs: A brief review of the literature*, Massachusetts Department of Correction, December 2012, 1. o.
<https://www.mass.gov/files/documents/2016/09/qj/prisonanimalprograms-literaturereviewfinal.pdf>

²⁵ Barbara J. Cooke: Exploring types of programs: dog rescue, rehabilitation and training, in: *Prison dog programs. Renewal and rehabilitation in correctional facilities*, (Mary Rench Jalongo ed.), Springer, 2019, 39. o.

²⁶ Strimple: i. m. 73. o.

fogvatartotti létszámban, az állatok típusában és létszámában, a képzések gyakoriságában, időtartamában is.

Alapvetően hét különböző programtípus különíthető el. A leggyakrabban alkalmazott a közösségi szolgálati modell, amelynek keretében a résztvevők elsősorban kutyákat, illetve lovakat, ritkábban macskákat gondoznak és képeznek, majd a program végén adoptálnak. Az előfordulási gyakoriságát tekintve a második a szolgálati állatok szocializációs program. Ennek lényege, hogy a fogvatartottak kölyökkutyákat, illetve idősebb kutyákat nevelnek és tanítanak meg az alapvető parancsszavakra, utasításokra, majd az állatokat a program befejeztével további képzésekre küldik annak érdekében, hogy szolgálati kutyává képezzék őket fogyatékkal élők, időskorú személyek, vagy háborús veteránok,²⁷ illetve kórházak, iskolák számára. Megemlíthető továbbá a vadonélő állatok rehabilitációs program, amelynél a résztvevők feladata sérült vadonélő állatok ápolása, gondozása. Börtönalapú állatprogram ezen kívül irányulhat haszonállatok nevelésére, gondozására is: ennek keretében a fogvatartottak az állatokkal kapcsolatos valamennyi teendőt elvégzik, beleértve a fejést, szarvasmarha tenyésztést, sőt a halszaporítást is. Ahogy arra már korábban is utalás történt, sok program nyújt a fogvatartottak számára állatokkal kapcsolatos képzést is, sőt vannak kifejezetten állattartási-, nevelési, gondozási elméleti és gyakorlati ismereteket átadó szakképzési programok, amelyek önálló programtípust képeznek. További programtípust jelent a látogatóprogram, amelynél meghatározott időközönként nonprofit szervezetek vagy a kinti közösség tagjai kísérik el 'látogatásra' az állatokat a büntetés-végrehajtási intézetekbe, valamint megemlíthetők az adoptálási programok, amelyeknél a fogvatartott fogad örökbe és gondoz egy állatot. Az indianai állami börtön 2011-ben például 75 fogvatartott számára engedélyezte jó magaviseletükre tekintettel a macskatartást és jelenleg várólistás megoldást alkalmaznak a programba bekerülni szándékozó fogvatartottak nagy létszámára tekintettel.²⁸

Végül léteznek kombinált programok, amelyek jellemzően a szakképzési programok és a közösségi szolgálati programok elemeit ötvözik egybe.²⁹ Ebbe a kategóriába sorolhatók például a börtönalapú lovasprogramok, amelyeknek Amerikában két modellje fejlődött ki. Alapvetően mindkét modell a lovak jólétéhez kapcsolódóan alakult ki, majd abból formálódott a fogvatartottak boldogulását is szem előtt tartó programmá. Az első modell kiöregedett versenylovakkal foglalkozik, a fogvatartottak számára elméleti és gyakorlati tudást biztosító szakképzés keretében. Miután ezek az állatok a versenykarrierjük vége felé már nem képviseltek gazdasági értéket, gazdáik gyakorta elhanyagolták őket, de a programnak köszönhetően a képzést követően adoptálhatókká válnak kedvtelésből tartott állatként vagy lovaglás céljára. A másik modell pedig az elszaporodott és

²⁷ A poszttraumás stressz szindrómában szenvedő veteránok megsegítését célzó börtönalapú állatprogramokról bővebben: Gennifer Furst: Prisoners, pups, and PTSD: the grass roots response to veterans with PTSD, *Contemporary Justice Review*, 18 (2015) 4., 449-466. o.

²⁸ Rebecca J. Huss: Canines (and cats!) in Correctional institutions: legal and ethical issues relating to companion animal programs, *Nevada Law Journal*, 25 (2014) 14., 39. o.

²⁹ U.o. 39. o.

veszélyeztetett vadlovak és szamarak megmentésére irányulva nyújt ugyancsak átfogó szakképzést a fogvatartottak számára.³⁰

Általánosságban elmondható, hogy a programokban résztvevő állatok gyakorta a helyi menhelyeken, illetve állatvédő szervezeteknél felszaporodott állományból kerülnek ki, vagy pedig olyan állatokról van szó, akiknek gondoskodásra, képzésre van szükségük annak érdekében, hogy könnyebben adoptálhatók legyenek. A Washington államban folyó két macskaprogramban például viselkedési problémákat mutató, szocializációra szoruló fiatal vagy kóbor macskákkal foglalkoznak a fogvatartottak a sikeres örökbeadás érdekében. Huss³¹ sajátos példaként említi a Katrina hurrikánt, amellyel összefüggésben a louisianai Dixon Büntetés-végrehajtási Intézet több mint 200 elkóborolt állat, így kutyák, macskák és baromfik elhelyezését vállalta fel. Ez az ideiglenes projekt annyira sikeresnek bizonyult, hogy egy állandó állatklinika és menhely, valamint egy sürgősségi menhely került felállításra az intézmény területén. Utóbbi 300 állat elhelyezését teszi lehetővé és legelső alkalommal a 2008-as Gusztáv hurrikán kapcsán hasznosították. Az állatok a menhelyen élnek, azaz nem integrálták őket a fogvatartotti szálláshelyekre, de ellátásukról a fogvatartottak gondoskodnak.

Ausztráliában a fogvatartottak 1974 óta vehetnek részt kutyák képzésében és gondozásában, ekkor kezdte meg ugyanis működését az első program Victoria államban. Azóta Ausztrália valamennyi államában megtalálható ez a börtönalapú állatprogram. A jelenlegi programok egy része kombinált: a szakképzési és a szolgálati állat szocializációs program elemeit vegyítik. Utóbbi tipikusan Labrador kölyökkutyák segítő kutyává történő kiképzését foglalja magába, míg a szakképzési program lehetőséget nyújt a résztvevőknek, hogy képzettségre tegyenek szert az állatok nevelése, gondozása, gyógyítása területén. Vannak továbbá olyan kombinált programok, amelyek a szakképzési programok mellett a közösségi szolgálati modell aspektusait ötvözik, illetve találkozhatunk gazdtalan, elhagyatott állatok megmentésére, reszocializációjára irányuló programokkal, amelyek keretében az állatok kiképzéséről, ellátásáról a fogvatartottak gondoskodnak és a programot jól teljesítő állatok adoptálhatóvá válnak.³²

Japánban tradicionálisan az állattartás a börtönbeli munkáltatás egyik formájaként jelenik meg, illetve a szigetország kistestű madarak tartását engedélyezi a magánzárkában lévő fogvatartottak számára. 2007-től azonban megjelenik az állat-asszisztált börtönprogram is a sikeres reintegrációt elősegítő törvénycsomag részeként, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a fogvatartottak általános mentális állapotának javulását idézze elő. Az állat-asszisztált programot az egyik bv. intézet speciális részlegében kutyalátogatási programként vezették be enyhe fokban mentális rendellenességgel küzdő férfi fogvatartottak körében. Az állatokat a helyi közösségből önkéntesek vitték el a fogvatartottakhoz és a program során a fogvatartottakkal párban kutyasétáltatásra, engedelmisségi tréningre, az állat

³⁰ Bachi: i. m. 52-55. o.

³¹ Huss: i. m. 27-30. o.

³² Lauren M. Humby: *Pawsitive Solutions: The symbiotic relationship between prisoners and dogs*, University of New England, Dissertation, 2017, 12-15. o.
<https://rune.une.edu.au/web/bitstream/1959.11/22600/5/open/SOURCE03.pdf>

egészségi állapotának ellenőrzésére, kutyamasszázsra, valamint az állattal való játékokra került sor.³³

A saját állat tartására Amerikán kívüli példaként hozható Svájc, ahol a Saxierriet-i férfi börtönben 1980-ban bevezetett kísérleti program keretében a fogvatartottak a büntetésük vége felé a zárkájukban tarthattak macskát, illetve a zárkán kívül is velük lehetett az állat.³⁴

Olaszországban kutyaasszisztált terápiás kezeléseket alkalmaznak kábítószerfüggő férfi fogvatartottak körében pszichoterapeuta közreműködésével,³⁵ míg Skóciában egyrészt két speciális részlegnél találkozhatunk börtönalapú állatterápiás programmal macskákkal, különféle papagájokkal és halakkal,³⁶ másrészt 2011-től egy közösségi szolgálati modellbe sorolható kutyaképző program kezdte meg működését fiatalos férfi fogvatartottak körében.³⁷

Szerbiában, Sremska Mitrovicában 2017 októbere óta alkalmaznak börtönalapú állatprogramot, amely ugyancsak a közösségi szolgálati modellbe illeszthető. A program sajátossága, hogy a város és a büntetés-végrehajtási intézet közös erőfeszítésének köszönhetően a város területén talált kóbor kutyák a fogvatartó intézet területén kapnak elhelyezést és ellátást. A fogvatartottak az állatok gondozásán felül az alapkészségekre is megtanítják az állatokat, hogy így készítsék fel őket az adoptálásra. A programban való részvétel önkéntes, ugyanakkor csak a jó magaviseletű és félig-nyitott körleten elhelyezett fogvatartottak számára elérhető.³⁸

5. A programok kiértékelése

Az áttanulmányozott szakirodalom egyértelműen a programok pozitív, előnyös vonásait támasztja alá. Fontos ugyanakkor rámutatni arra, hogy a legtöbb esetben nem hivatalos jelentések számolnak be a programok eredményességéről, hanem a fogvatartottak vagy a személyi állomány, a közösségi résztvevők elmondásain alapulnak a megállapítások, azaz viszonylag kevés tehát a tényleges hatékonyságot statisztikai adatokkal alátámasztó vizsgálódás. Ennek egyik lehetséges magyarázataként utalhatunk *Moneymaker* és *Strimple*³⁹ azon megállapítására,

³³ Naoko Koda et al: Effects of a dog-assisted program in a Japanese prison, *Asian Criminology*, (2015) 10, 194–196. o.

³⁴ Huss: i. m. 38. o.

³⁵ Laura Contalbrigo et al.: The efficacy of dog assisted therapy in detained drug users: a pilot study in an Italian attenuated custody institute, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 683 (2017) 14., 1-16. o.

³⁶ Elizabeth Ormerod: Companion animals and offender rehabilitation, *Therapeutic Communities*, 29 (2008) 3., 286-287. o.

³⁷ Rebecca J. Leonardi et al.: "You Think You're Helping Them, But They're Helping You Too": Experiences of Scottish Male Young Offenders Participating in a Dog Training Program, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14 (2017) 8., 945. o.

³⁸ Ana Batričević: Animals and the resocialization of offenders: From ideas to application, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, (2019) 1., 16-17. o.

³⁹ James M. Moneymaker – Earl O. Strimple: Animals and inmates: a sharing companionship behind bars, *Journal of Offender Rehabilitation*, 16 (1991) 3., 133-152. o.

miszerint a programokban résztvevő fogvatartottak óvatos, körültekintő kiválasztása, beleértve a fogvatartott intézeti magatartásának alapos vizsgálatát, a személyiségi jellemzők (például könyörületesség, felelősségtudat) áttanulmányozását, gyakorlatilag tulajdonképpen lehetetlenné teszi a hatékonyság definiálását. A kivételek között említhetjük ugyanakkor például Hill⁴⁰ 2018-as floridai empirikus vizsgálódását, amely a szabadulás utáni visszaesések kapcsán az ismételt őrizetbevételek egy éven belüli csökkenésére mutatott rá a kutyakiképző programok tekintetében. A kutatás megállapította, hogy a programban való részvétel statisztikailag szignifikánsan befolyásolta a visszaesést, csökkentve az esetleges újbóli letartóztatás valószínűségét.

A szakirodalomban feltárt nem hivatalos jelentések alapján általánosságban úgy lehetne fogalmazni, hogy egyfelől maguknak az állatoknak a jelenléte, illetve a velük kapcsolatos programok normalizálhatják az intézményi környezetet, megváltoztathatják a börtön atmoszféráját, javíthatják a közösségi kapcsolatokat. Csökkenthetik a fogvatartottak, valamint a személyi állomány közötti korlátokat, ahogy elősegíthetik a börtönnépszerűség és a szabad társadalom közeledését, a sztereotípiák leküzdését is. Jellemzően ugyanis maga a közösség is nyertese ezeknek a kezdeményezéseknek a fogvatartottak által gondozott, képzett és immár örökbefogadható állatoknak, adott esetben szolgálati állatoknak köszönhetően. A mindenki számára előnyös programokra figyelemmel így igen gyakorta olvashatjuk a „mindenki nyer” megközelítést: a fogvatartottak a kedvező egészségi kihatásokon túlmenően olyan készségeket sajátíthatnak el, amelyek megkönnyíthetik a szabadulás utáni visszailleszkedésüket, ami egyúttal a közösség oldalán is előnyként könyvelhető el. A fogyatékkal élő emberek egy segítő társat kapnak mindennapi tevékenységeik ellátásához, az állatok – különösen a menhelyi állatok – pedig otthonra lelhetnek.⁴¹

A büntetés-végrehajtás oldaláról nézve ugyancsak több pozitív vonás megemlíthető. Egyrésztől utalhatunk a pragmatikus pénzügyi okra, nevezetesen, hogy a jellemzően szűkös pénzügyi források ellenére ezek a programok viszonylag olcsóak. Ebben szerepet játszik az is, hogy a legtöbb intézet olyan non-profit szervezetek segítségével veszi igénybe, amelyek biztosítják az állatokat és/vagy képzik a fogvatartottakat. Emellett az állatok táplálásáról, egészségügyi ellátásukról a helyi közösség, illetve cégek gondoskodnak. Másrésztől egyes programok bevételforrást is jelentenek az intézmények számára: az Új-Mexikóban 1988 és 1992 között, valamint 1987-től a coloradói Canon City-ben folytatott vad musztáng program például profitot termelt, miután a megszelídített állatokat a program végén értékesítették.⁴² Harmadsorban a kedvezőbb intézeti légkör mellett ezek a

⁴⁰ Leslie Hill: Becoming the person your dog thinks you are: An assessment of Florida prison-based dog training programs on postrelease recidivism, *Corrections: policy, practice, and research*, Advance online publication (2018) <https://doi.org/10.1080/23774657.2018.1433564>

⁴¹ J. E. Romero – J. Cepeda – P. Quinn – S. C. Underwood: Prisoner rehabilitation through animal-assisted activities in Argentina: the Huellas de Esperanza Prison Dog Programme, *Revue Scientifique et Technique (International Office of Epizootics)*, 37 (2018) 1., 171-180. o.

⁴² Furst (2006): i. m. 414. o.

programok hasznos elfoglaltságot jelentenek a fogvatartottak, és ezáltal az intézmény számára is.⁴³

A fogvatartottakra fókuszálva egyrészt a kedvező élettani khatások emelhetők ki. Az állatok közelsége ugyanis mind a fogvatartottak lelki, mind pedig fizikai állapotára egyaránt jótékony hatással lehet. Az állat inspirálhatja a testmozgást és a stresszmutatók javulása mellett az emocionális hatások is egyértelműen kedvezőek. Így például különféle mentális betegségekben (skizofréniában, bipoláris zavarban, depresszióban) szenvedő női fogvatartottak körében Utah államban végzett kísérleti kutyaprogram tapasztalatai azt mutatták, hogy a terápiás állattal való heti 8 egyórás foglalkozásnak köszönhetően a csoporttagoknál a szorongásos és depressziós tünetek lényegesen csökkentek, ahogy javultak emberi kapcsolataik és növekvő motivációt mutattak a foglalkozásokon való részvétel iránt is.⁴⁴ A szintén mentális egészségi problémákkal küzdő fogvatartottak körében végzett angliai börtönprogram eredményei ugyancsak azt tükrözték, hogy az állatokról való gondoskodás több területen is pozitív változást eredményezett. A programban résztvevő Labradorokkal kialakított bizalmi kapcsolat például nyugodt légkört teremtett és egyúttal ez ember-állat interakció előmozdította a személyi állománnyal való kapcsolatok javulását is.⁴⁵ Ez megnyilvánult a felek közötti kommunikációban, illetve abban is, hogy szignifikánsan javult a fogvatartottak intézeti magatartása. Ezen túlmenően a kutyák iránti felelősségérzet előmozdította a személyi higiénia és fizikai egészségre való törekvést, sőt visszaszorította az önkárosító magatartások előfordulását.⁴⁶ Egy női fogvatartottak körében végzett kutatás⁴⁷ azt is feltárta, hogy a börtönalapú állatprogram hozzájárulhat a családtagokkal való hatékonyabb kommunikációhoz is.

Hasonlóan kedvező eredményekről számoltak be annak az olaszországi kutatásnak a résztvevői, amelyet kábítószerfüggő férfi fogvatartottak körében végeztek. A vizsgálat során a standard rehabilitációs programban résztvevő fogvatartottak alkották a kontrollcsoportot, míg a kutatás tényleges alanyai a standard program mellett egyúttal kutyaterápiás programra önkéntes alapon jelentkező, ugyancsak kábítószerfüggő fogvatartottak voltak. A kutatók szignifikáns csökkenést tapasztaltak a kontrollcsoporttal összehasonlítva a programban résztvevőknél többek között a paranoid képzelgéses tünetek, az alvási rendellenességek, a szorongásos és a pszichotikus tünetek tekintetében.⁴⁸

⁴³ Britton – Button: i.m. 5. o.

⁴⁴ Rachael A. Jaspersen: Animal-assisted therapy with female inmates with mental illness: a case example from a pilot program, *Journal of Offender Rehabilitation*, 49 (2010) 6., 417-433. o. és Rachael A. Jaspersen: Animal-assisted therapy intervention with female inmates, *Anthrozoös*, 26 (2013) 1., 135-145. o.

⁴⁵ Az úgynevezett kapcsolati-kulturális elmélet szerint, amikor egy szimbiotikus kapcsolat alakul ki az ember és az állat között, akkor az egyúttal pozitívan befolyásolja az egyén más emberekkel való kapcsolatát is. E témáról bővebben: Rita Thomas – Jonathan Matusitz: Pet therapy in correctional institutions: A perspective from relational-cultural theory, *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 13 (2015) 2., 228-235. o.

⁴⁶ Jenny Mercer – Kerry Gibson – Debbie Clayton: The therapeutic potential of a prison-based animal programme in the UK, *Journal of Forensic Practice*, 17 (2015) 1., 43-54. o.

⁴⁷ Collica-Cox – Furst: i. m. 110. o.

⁴⁸ Contalbrigo et al.: i. m. 1-16. o.

Turner⁴⁹ a depresszió visszaszorulása mellett az agresszív magatartások csökkenéséről számolt be az Oklahomában depressziós fogvatartottak körében alkalmazott kutyaprogrammal összefüggésben, illetve a fogvatartottakkal készült interjúk a program normalizáló, nyugtató hatásáról, a szociális érzékenység javulásáról tettek említést. Walsh és Mertin az ausztráliai kutyakiképző program⁵⁰ eredményei között ugyancsak megemlítette a depresszió csökkenését, valamint a fogvatartottak önbizalmának növekedését az ember-állat kölcsönös empátiának köszönhetően. Cooke és Farrington⁵¹ pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a kutyakiképzésben résztvevő fogvatartottak nagyobb hajlandóságot mutattak az intézeti szabályok betartása iránt és jobban elfogadták a bebörtönzéssel kapcsolatos követelményeket is. Megállapításuk szerint a kutyakiképző programok növelik a fogvatartottak türelmét és önkontrollját, egyúttal javítják a dühkezelést. Hasonló megállapításra jutott a Britton – Button szerzőpáros⁵² is: tanulmányukban a kutyakiképző program pozitívumai között említették egyebek mellett a dühkezelésben való segítséget, a program magatartás-szabályozó, jó magaviseletre ösztönző és egyúttal normalizáló hatását. Fournier – Geller – Fortney vizsgálódása⁵³ a kontrollcsoporttal összevetve ugyancsak az intézeti szabályszegések visszaszorulását, valamint a szociális érzékenység javulását figyelte meg az állatterápiás közösségben. Hasonló megállapításra jutott Wormer és kollégáinak washingtoni székhelyű bv. intézetekre irányuló vizsgálódása.⁵⁴ A kutatók rámutattak a felelősségérzet fokozódása mellett a résztvevők szabályszegéseinek és panaszainak statisztikailag mérhető visszaesésére és egyúttal egy egészségesebb, valamint biztonságosabb börtönkörnyezet képét vázolták fel a kutyaprogramnak köszönhetően.

Egy fiatalkorúak körében alkalmazott állatterápiás program eredményei ugyancsak a magatartás pozitív irányú változásáról számoltak be különösen a tekintélytisztelet, a szociális interakciók és az irányítás területén. A programot teljesítő fiatalok fejlődést mutattak az őszinteség, az empátia, a gondoskodás, az önbizalom, az önérzet tekintetében.⁵⁵

Furst⁵⁶ a programok egyértelmű előnyeként tesz említést a hasznos munkavégzés, és különféle készségek elsajátítása mellett a fogvatartottak felelősségtudatáról. Azon túlmenően, hogy a programok hozzájárulhatnak a

⁴⁹ Wendy G. Turner: Experiences of offenders in a prison canine program. *Federal Probation, A Journal of Correctional Philosophy and Practice*, 71 (2007) 1., 38-43. o.

⁵⁰ Hivatkozta: Claire Mulcahy – Deirdre McLaughlin: Is the tail wagging the dog? A review of the evidence for prison animal programs, *Australian Psychologist*, 48 (2013), 372. o.

⁵¹ Barbara J. Cooke – David P. Farrington: The effectiveness of dog-training programs in prison: A systematic review and meta-analysis of the literature, *The Prison Journal*, 96 (2016) 6., 854-876. o.

⁵² Britton – Button: i.m. 8-12. o.

⁵³ Angela Krom Fournier – E. Scott Geller – Elizabeth V. Fortney: Human-animal interaction in a prison setting: Impact on criminal behavior, treatment progress and social skills, *Behavior and Social Issues*, 16 (2007) 1., 98-99. o.

⁵⁴ Jacqueline van Wormer – Alex Kigerl – Zachary Hamilton: Digging Deeper: Exploring the Value of Prison-Based Dog Handler Programs, *The Prison Journal*, 97 (2017) 4., 1-19. o.

⁵⁵ Deaton: i.m. 55. o.

⁵⁶ Furst Jennifer: *Animal Programs in Prison. A Comprehensive Assessment*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2011.

résztevők növekvő önértékeléséhez, önkontrolljához, a szerző szerint elősegíthetik az empátiát, javíthatják a kommunikációs készségeket és egyúttal a létesítmények humanizálódását is szolgálhatják. *Flynn és kollégái*⁵⁷ Washington államban végzett kutatása ugyancsak a kutyakiképző programok résztvevői empátiás készségének javulásáról, valamint a kontrollcsoporthoz képest alacsonyabb szorongási szintjéről számolt be.

Egy japán büntetés-végrehajtási intézetben bevezetett terápiás kutyaprogram eredményei pedig azt mutatták, hogy a különböző pszichiátriai és/vagy fejlődési rendellenességgel küzdő résztvevőknek kevesebb gyógyszerre volt szükségük, kevésbé voltak agresszívok és depressziósak, kevesebb szabályszegést követtek el, miközben nőtt az önértékelésük.⁵⁸

*Drew és kollégái*⁵⁹ a kutyakiképző programok kapcsán egyebek mellett azt emelték ki, hogy a programoknak köszönhetően a fogvatartottak kiléphetnek a fogvatartotti skatulyából és megmutathatják, hogy képesek olyan hasznos tevékenység végzésére is mint például egy szolgálati kutya kiképzése fogyatékossgal élő személyek számára. A programok ilyenformán lehetőséget adnak a fogvatartottaknak a jóvátételre, a közösség felé való közeledésre.

A kedvező élettani és pszichoszociális változások mellett fontos tényezőként említhető a programok foglalkoztatásra gyakorolt hatása. A fogvatartottak egyfelől ugyanis olyan alapvető készségeket (például felelősség, hivatástudat, tisztelet) sajátíthatnak el, amelyek szükségesek egy állás megszerzéséhez, megtartásához, másfelől egyes programok az állatgondozás különböző területeihez kapcsolódóan bizonyítványt is nyújtanak, ami javíthatja az elhelyezkedési esélyeket.⁶⁰ Hasonlóképpen ígéretes eredményeket mutatnak fel egyes programok résztvevőinek visszaesési mutatói is. Itt hivatkozhatunk például a Canon City-i vad musztáng programra, amelyben a 75%-os nemzeti visszaesési rátával szemben a résztvevő fogvatartottak visszaesése 45%-os volt, köszönhetően egyebek mellett azoknak a program részét képező elméleti és gyakorlati képzéseknek, amelyek elősegítették a szabadulás utáni elhelyezkedést.⁶¹ Utalhatunk továbbá egy washingtoni programra, amelynek 3 éves visszaesési mutatója mindösszesen 5% volt, szemben az állami 28%-kal.⁶²

A pozitívumok hangoztatása mellett szükségszerűen említést kell tenni az esetleges nehézségekről és kihívásokról is. *Hill és Wright* 2019-es munkája⁶³ például a börtönalapú kutyakiképzési programok biztonsági kockázataira mutatott rá. A

⁵⁷ Erin Flynn et al.: Measuring the Psychological Impacts of Prison-Based Dog Training Programs and In-Prison Outcomes for Inmates, *The Prison Journal*, 100 (2019) 2., 10. o.

⁵⁸ Koda et al.: i. m. 193-208. o.

⁵⁹ Jenifer D. Drew et al.: The power of prison pups: The impact of the NEADS program on inmate dog trainers, MCI/Framingham, and the community, *Laselle College*, 2013, 1-51. o.
<https://neads.org/wp-content/uploads/2018/04/prison-pups-report-FINAL-ANSWER-3242014.pdf>

⁶⁰ Furst (2006): i. m. 416. o.

⁶¹ Deaton: i. m. 56. o.

⁶² Hugh McMillan: Prisoners partner with pets: Job Skills: Inmates Train Companion Animals and They're Proud of Their Work, *The News Tribune*, May 2012, hivatkozta Huss: i. m. 34. o.

⁶³ Leslie B. Hill – Benjamin Wright: Considering the Correctional Context: *Security Issues in Prison-Based Dog Training Programs*, in: *Prison Dog Programs. Renewal and rehabilitation in correctional facilities*, (Jalongo M. eds.), *Springer*, 2019, 99-122. o.

szerzők tanulmányukban utaltak egyebek mellett a fogvatartottak mozgásának és menekülési lehetőségeinek, valamint az állatok csempészethez való felhasználásának ellenőrzésére, a fogvatartottak esetleges konfliktusának kérdésére, a fogvatartottakat vagy a személyi állományt megsebesítő állatokkal kapcsolatos aggályokra. A szerzőpáros végső konklúziója ugyanakkor mégis azt taglalja, hogy megfelelő végrehajtás mellett ezek a biztonsági aggályok kezelhetők, sőt a programok egyúttal hozzájárulhatnak a biztonság javulásához.

A fogvatartottak közötti konfliktushelyzeteket, az abból fakadó erőszakot emelte ki legfőbb kihívásként McCormack,⁶⁴ illetve a Britton – Button szerzőpáros⁶⁵ is. A konfliktushelyzetek lehetséges forrása lehet ugyanis, ha az állat jólétéért felelősséget érző fogvatartott megtorolja az állatot ért sérelmeket. A szerzők további nehézségként említik a fogvatartottakkal szemben megnyilvánuló fokozott ellenőrzést, a 'láthatóságot', illetve azt a körülményt, hogy az állatok csak ideiglenesen vannak a bv. intézetben, ami a képzés végén gyakorta a fogvatartottak lehangoltságát, keserűségét eredményezi. Ezt ellensúlyozandó a kutyakiképző programok befejeztével Amerikában gyakorta rendeznek ünnepségeket, amelyek keretében a fogvatartottak oklevelet kapnak, és egyúttal találkozhatnak azzal a személlyel, akinek a kiképzett állat a társa, segítője lett a mindennapi életben.

Felmerülhetnek továbbá állatvédelmi szempontok is: a kutyakiképző programok esetén például a humánus állattartást és gondozást is szem előtt tartva alapvető jelentősége van annak, hogy a résztvevők elsajátítsák az állatok kommunikációjának megértését, beleértve a testbeszédet, az állat stressz-jelzéseit, a kutyák alapvető viselkedését, valamint az erőszakmentes kiképzés technikáit is.⁶⁶

Jelentős előmunkálatokat, gondosságot igényel a programokban való részvételre jelentkező fogvatartottak kiválasztása is, amelynek folyamatát számtalan tényező befolyásolja. Így utalhatunk a program céljára, az intézmény biztonsági szintjére, az állat és a közösség igényeire. Ahogy arra már korábban utalás történt, alapvetően a fogvatartottak intézményi magatartásán, ítéleti jellemzőin alapulnak a részvétel kritériumai. Hasonlóképpen nagy jelentőséget tulajdonítanak a végrehajtási intézetek emellett az olyan szubjektív tényezőknek is, mint a mentális stabilitás (türelem, kitartás, együttérzés), a program iránt való elkötelezettség. E tényezők gondos felmérése, vizsgálata nagyban befolyásolhatja a program sikerét.⁶⁷

Huss⁶⁸ a kihívások között említi egyes intézmények területi adottságait (így például a zárkák méretét), amelyek nem minden esetben teszik lehetővé az állattartást, továbbá az olyan akusztikai megoldások alkalmazását, amelyek a zaj

⁶⁴ Jessica McCormack: Benefit of animal-assisted therapy programs in prison, *ESSAI*, 14 (2016), Article 27, 104. o. <https://dc.cod.edu/essai/vol14/iss1/27>

⁶⁵ Dana M. Britton – Andrea Button: Prison pups: Assessing the effects of dog training programs in correctional facilities, *Journal of Family Social Work*, 9 (2005) 4., 87-88. o.

²⁹Bővebben: Amy Johnson – Laura Bruneau: Caring for and About Dogs: Animal Welfare Considerations, in: *Prison Dog Programs. Renewal and rehabilitation in correctional facilities*, (Jalongo M. eds.), Springer, 2019, 79-97. o.

⁶⁷ Benjamin Wright – Mary Rench Jalongo – Tonya Guy: Screening and Selecting Inmates for Program Participation, in: *Prison Dog Programs. Renewal and rehabilitation in correctional facilities*, (Jalongo M. eds.), Springer, 2019. 123-141. o.

⁶⁸ Huss: i. m. 36.; 49.; 55. o.

minimalizálására irányulnak egyfelől a kutyák és macskák érzékeny hallására, másfelől az állatok által keltett zajra figyelemmel, illetve a biztonsági előírásokat és az azoknak alárendelt elrendezést, amelyek esetenként ugyancsak nem kedveznek az állatprogramoknak. Larkin⁶⁹ a belső térbeli korlátok mellett lehetséges problémaforrásként említi, hogy a bv. intézetben elhelyezett kutyák számára alapvető kívánalom lenne a sétalóudvar közelsége és a nap folyamán történő állandó elérhetősége, ami azonban a legtöbb intézmény esetében ritkán kivitelezhető.

6. Zárszóként

Az online fellelhető angol nyelvű szakirodalom áttanulmányozása alapján elmondható, hogy egyre több büntetés-végrehajtási intézet dönt a börtönalapú állatprogramok alkalmazása mellett. Ezek a kezdeményezések ugyanis egyebek mellett támogatják a szocializációt, bátorítják a kommunikációt és további olyan életviteli képességeket, amelyek csökkenthetik a szabadulás utáni visszaesést. Mivel az állatokról való gondoskodás sok esetben a fogvatartottak munkavégzésével, szakképzésével párosul, így e programok felfoghatók a foglalkoztatás innovatív módszeraként, a sikeres reintegráció egyik összetevőjeként is. A programok igen sokszínűek, változatosak, de alapvetően a törekvés valamennyi esetében a fogvatartottak társadalomba történő könnyebb, eredményesebb visszailleszkedésének elősegítésére irányul. A programok jellemzően a fogvatartottakra fókuszálnak, de számtalan kedvező vonás látszik kirajzolódni a fogvatartottak mellett a büntetés-végrehajtási intézetek, nem utolsósorban pedig az állatok és a társadalom oldalán is. Az ember-állat interakció kölcsönösen előnyös vonásai tehát az állatok vonatkozásában is érvényesülnek, annak legfőképp a bv. intézetek építészeti adottságai, a biztonsági előírások szabhatnak gátat. Az esetleges kihívások, hátrányok ellenére is úgy tűnik, hogy a pozitívumok dominálnak, ami vonzóvá és megfontolandóvá teszi alkalmazásukat.

⁶⁹ Paul J. Larkin: Prisoners, Dogs, Training, and Rehabilitation, *Legal Memorandum*, No. 234. August 31, 2018, 5. o.